

HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN SİYASAL YAPILANMASI

Ahmet İLYAS*

Özet

Heyet-i Temsiliye'nin kurulma fikri, Haziran 1919'da yayımlanan Amasya Genelgesi ile ortaya çıkmıştır. Millî Mücadele'nin gerekçesi ve yönteminin belirlendiği bu genelgede yer alan: "milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını güir sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak millî bir heyetin varlığı zaruridir" maddesi doğrudan Heyet-i Temsiliye'nin kurulmasına yönelik bir çağrıdır. Heyet-i Temsiliye bir siyasi teşekkül olarak Erzurum'da doğmuş daha sonra tüm yurdu kapsayan bir anlayışla varlığını devam ettirmiştir.

Bu çalışmada Heyet-i Temsiliye'nin siyasi kültür içerisindeki yeri, önemi ve faaliyetleri hakkında incelemeler yer alacaktır. Heyet-i Temsiliye, bugün demokrasi anlayışımızın doğuşunda ve Cumhuriyet fikrinin beyinlerde yer etmesinde büyük bir öneme sahiptir. Zira daha Osmanlı Devleti yıkılmadan önce kurulan Heyet-i Temsiliye çoğunluk esası içerisinde hareket etmiş ve alınan kararlarda demokrasi kültürüne sadık kalınacağına dair teminat vermiştir.

Son tahlilde Heyet-i Temsiliye, milletin temsilcisi konumunda, devlet teşkilatının özünü oluşturan kuruluşları yapılandırmak ve bu konsensüs içerisinde TBMM'nin açılmasını hazırlamak gibi önemli çalışmalar yapmış, Cumhuriyet kültürünün önemli bir mihenk taşı olarak tarihte yer etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi, Mustafa Kemal Paşa, Kongre

THE POLITICAL CONSTRUCTION OF THE REPRESENTATIVE COMMITTEE

Abstract

The idea regarding the foundation of the Representative Committee was issued in Amasya Circular in June 1919. This circular covers the reasons stating the requirements of the Independence War and its methods. The following item of this circular is directly about the foundation of The Representative Committee: "the existence of a national delegation away from all kinds of oppression and control, is essential to fulfill the current state of the nation and the necessity of the conditions and to announce their rights in a strong voice". The Representative Committee emerged in Erzurum as a political organization and continued its existence with a mentality including the whole homeland.

* Okutman, Batman Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretim Elemanı, Batman/Türkiye. ahmet.ilyas@batman.edu.tr

The position and importance of the Representative Committee in the political culture and its activities are stated in this study. The Representative Committee is highly important for the emergence of today's democracy perception and penetrating the Republican idea to the minds. The Representative Committee, founded before the collapse of the Ottoman Empire, kept on its activities based on the majority rule and declared its loyalty to the cultural democracy while making decisions. As a result, the Representative Committee, as an agent of a nation, configured the institutions that build up the origin of the state organization and carried out the required studies for the establishment of the Great National Parliament of Turkey and placed as an important milestone of the Republican culture in the history..

Key Words

The Representative Committee, Sivas Congress, Mustafa Kemal Pasha, Congress

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'nın sonunda harbin galipleri olan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni yok etmek için maddi ve manevi her türlü saldırıya girişmekten çekinmemişlerdi. 4 Temmuz 1918 tarihinde Sultan Mehmet Reşat'ın yerine Abdülmecit'in oğlu Vahdettin'in tahta geçişi bir nebze olsun umutları yeşertse de Anadolu'da daha da özelde İstanbul'da bir halet-i ruhiye iflası yaşanıyordu.¹ Birinci dünya savaşı sonrası kurulan yaklaşık on iki hükümetse kısa ömürlü ve etkisizdi. Özellikle Damat Ferit'in hükümette olduğu dönemlerde bu politika, vatan ve millet aleyhine yaratacağı sonuçlar dikkate alınmaksızın uygulandı. İşgallerin kapsamı ve derinliği karşısında bir şeyler yapmak isteyenler de; ya bir devletin güdümü (manda) altına girmeyi düşünmekte, ya da bölgesel kurtuluş çareleri üzerinde düşünmekteydi.² Mütarekenin imzalanmasıyla birlikte Anadolu'nun üzerindeki kara bulutlar İzmir'in işgaliyle beraber had safhaya ulaştı.³ Ali Fuat Cebesoy'un deyimiyile : *"Anadolu'da tam bir anarşi hakimdi."*⁴

A.HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN KURULUŞU

Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 tarihinden 6 Mayıs 1919 tarihinde yeni görevi olan IX. Ordu Müfettişliği'ne atanana kadar ülkenin siyasi yollardan, özellikle kendisinin Harbiye Nazırı olarak içinde bulunacağı bir hükümet sayesinde kurtarılabileceğine inancıyla bu uğurda çalışmalarda bulunmuştur. İstanbul'daki bu çalışmalarını bir sonuç veremeyince ve bir süre sonra Samsun'a müfettişlik görevi ile gitti.⁵ İstanbul Hükümetleri'nin beceriksizliği ve teslimiyetçi siyasetleri karşısında, millî iradenin sözcüsü konumuna yükselecek olan Heyet-i Temsiliye'nin kuruluş fikri, 21/22 Haziran 1919 gecesi yayınlanan Amasya Genelgesi ile ortaya konulacaktı.⁶

Millî Mücadele'nin gerekçesi ve yönteminin belirlendiği bu genelgenin *"milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak millî bir heyetin varlığı zarurîdir"* maddesi doğrudan Heyet-i Temsiliye ile ilgiliydi. Ayrıca böyle bir heyeti oluşturmak için Sivas'ta millî bir kong-

1 Standfor J. Shaw- Ezel Kural Shaw, **The Rise of Modern Turkey 1808-1975**, Volume II, Cambridge, 2005, s. 327.

2 Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 9-10; Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi**, Ankara 1997, s. 5-6.

3 Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C. I, Ankara, 1998, s. 242.

4 Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıralarım**, İstanbul, 2000, s. 47.

5 Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, Ankara, 1983, s. 7-8.

6 Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, s. 9; Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi**, Ankara, 1997, s. 27.

renin toplanması kararı da alındı.⁷ Amasya Genelgesi, Anadolu'da yeni bir Türk Devleti'nin kuruluşu için atılan ilk adım olarak değerlendirilir. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey, Vilâyat-ı Şarkîyye Müdafaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti Erzurum Şubesi ile Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Mondros Bırakışması ile gerçekleştirilmek istenen Ermenistan ve Pontus tehlikesine karşı birlikte düzenlediği Erzurum Kongresi'ne katılmışlardır. Erzurum Kongresi'nin son günü olan, 7 Ağustos 1919'da, Kongre Genel Kurulu'nca bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir. Heyet-i Temsiliye'nin oluşumu, Kongre çalışmaları sonucunda ortaya çıkan Şarkî Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nin gereği idi.⁸

Cemiyet Nizamnamesi'nin Heyet-i Temsiliye başlığını taşıyan 7. Maddesi'ne göre, Heyet-i Temsiliye en az dokuz, en çok on altı üyeden oluşacak ve içlerinden bir kişi heyete başkanlık edecekti. 7. Madde'nin eki, Heyet-i Temsiliye'nin kimlerden ve nasıl seçileceğini düzenlemekteydi. Buna göre, Heyet-i Temsiliye, Şarkî Anadolu Vilâyetleri ile bağımsız sancakların kongrede hazır bulunan delegeleri tarafından, mensup oldukları vilâyet ve bağımsız sancak adına, kongre içerisinde veya dışarısından ve fakat mensup oldukları mahalli hakkıyla temsil edecek kişilerden vilayetler adına seçilecek en az bir, en çok iki veya bağımsız sancak adına seçilecek bir temsilciden oluşacaktı.⁹

Nizamnamenin 7. Maddesi'nde belirtilen en az dokuz, en çok on altı üyeden kurulacak Heyet-i Temsiliye, Şarkî Anadolu Vilayetleri ve bağımsız sancakları hesabına göre düzenlenmişti. Bunun nedeni ise, Şarkî Anadolu Vilâyetleri, Vilâyet-ı Şarkîyye denilen altı vilayet, yani Erzurum, Sivas, Van, Bitlis, Elaziz ve Diyarbakir ile Trabzon'dan oluşmakta, Canik, (Samsun) ve Erzincan bağımsız sancaklar olarak görünmektedirler. Bu demekti ki yedi vilâyet, iki de bağımsız sancak vardır. Buradan anlaşılmaktadır ki, vilayetlerden en az bir, en çok iki kişi seçilebileceğine göre, yedi vilayetten yedi ya da on dört kişi Heyet-i Temsiliye'ye girecek, iki bağımsız sancaktan birer kişinin katılmasıyla üye sayısı en az dokuz veya en çok on altı olabilecektir.¹⁰

Heyet-i Temsiliye'nin nasıl seçileceğini yine 7. Madde'nin eki düzenlemiştir. Heyet-i Temsiliye üyeleri, mensup oldukları vilâyet ve sancaktan, kongrede hazır bulunan delegeleri tarafından yetersayının iki katı

⁷ M. Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, Ankara, 1959, s. 146.

⁸ Fahrettin Kızıoğlu, **Bütünü İle Erzurum Kongresi**, Ankara, 1993, s. 246.

⁹ Mahmut Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, Ankara, 1968, s. 194.

¹⁰ Dursun Ali Akbulut, "Heyet-i Temsiliye Nasıl Teşekkül Etti", **Atatürk İlke ve İnkılâplar Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 1990, s. 44-45.

kadar gösterilecektir. Dengeleri kongreye yetişememiş olan vilâyet ve sancaklar adına veyahut kongre toplanmamış olduğu bir zamanda her hangi bir sebepten dolayı boşalan üyeliğe seçilecek kişiler, Heyet-i Temsiliye ile Cemiyet'in ilgili merkez heyetleri arasında haberleşme yapılarak karara varılacaktır. Bu durumda yine merkez heyetleri, iki katı aday bildirecekler ve bunlar arasından seçimi, Genel Kongre toplantı halinde olmadığı için Heyet-i Temsiliye yapacaktır.¹¹ Erzurum Kongresi Genel Kurulu, Cemiyet Nizamnamesi'ne uygun olarak, 7 Ağustos 1919'da Heyet-i Temsiliye'sini seçti ve cemiyetler kanunu gereğince üyelerini 24 Ağustos'ta Erzurum Vilâyet Makamı'na ilettiler. Nitekim Cemiyet Nizamnamesi'nin 7. Maddesi'ndeki Heyet-i Temsiliye'nin en az dokuz kişiden kurulu olacağı belirtilmişti.¹²

B. HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN YETKİ VE SORUMLULUĞU

Heyet-i Temsiliye'nin yetki ve sorumluluğunu nizamname'nin 7. Maddesi şöyle düzenliyordu: *“Şarkî Anadolu Vilâyetleri'nde mevcut teşkilât-ı millîyemizin esbab-ı beka ve devamını tahmin ve hususta lazım gelen tedabiri ittihaz ve bilcümle hey'et-i müteşekkileyi bir noktada cem ü tevhid ve temsil ederek teşkilat-ı mezkûre beynindeki âheng-i irtibatı tesis ve bu suretle âmâl ve mekasid-ı millîyenin sür'at ve suhûleti husulünü temin eder. Heyet-i Temsiliye, nizamnamenin mevad-ı esasîyesinde mussarrah olan maksad-ı kat'i-i millînin bir noktasını bile ihmal etmemek şartıyla vatanın tamamiyetini ve milletimizin istiklâlîni temin hususunda her türlü tedabir ve mukarreratı siyasiye ve icraiye için ittihaz mezundur. Ancak mukadderat-ı memleket ve millet hakkında mühim ve esaslı mesailde kat'i karar ittihazından evvel heyet-i merkeziyelerin re'yini istihsal eder mukadderat-ı memleket ve milleti kat'iyen tayin ve tespit edecek vaziyetler için dahi son ve kat'i kararı kongre müzakeresiyle ita edebilir. Ahval-i fevkalâde zuhurunda Heyet-i Temsiliye, umumi kongreyi fevkalâde olarak ictimaa davet eder. Heyet-i Temsiliye, umumi kongreye karşı bir senelik muamelât ve hesabattan mes'uldür”*.¹³ Nizamname, kurulun yetki ve sorumluluğunu, özetle Doğu Anadolu'daki illeri temsil etmek ve kongre kararları uygulamak üzere oluşturulduğunu ifade etmektedir.

Nizamname'nin *“Mevadd-ı Esasîye”* kısmı olan başlığın Dördüncü Maddesinde Osmanlı Devleti'nin, bir yabancı devletin baskısı karşısında buraları terk ve ihmal etmesi durumunda kurulacak *“idare-i muvakkate”*den bahsedilmekteydi ki bu husustaki yetki ve sorumluluk da genel kongre toplantı halinde bulunmadığı zamanda Heyet-i Temsiliye'ye

¹¹ Akbulut, “Heyet-i Temsiliye Nasıl Teşekkül Etti”, s. 45.

¹² Akbulut, “Heyet-i Temsiliye Nasıl Teşekkül Etti”, s. 46.

¹³ Kırzioğlu, *Bütünü İle Erzurum Kongresi*, s. 248-250.

verilmiştir. Bu durumda Heyet-i Temsiliye geçici bir hükümet gibi çalışacaktı.¹⁴ Buradan anlaşılmalıdır ki Heyet-i Temsiliye'nin yetki ve sorumluluk alanı çok geniş tutulmuştur.

C. HEYET-İ TEMSİLİYE'YE KİMLER SEÇİLDİ?

Erzurum Kongresi, yeni cemiyetin nizamnamesini yapmış ve çalışmalarını sonuç noktasına ulaştırmıştı. Gündemde ise Heyet-i Temsiliye'nin seçimi vardı. O günlerde ortaya çıkan sorunlardan biri, Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'ye girip girmemesi idi. Sadece muhalifleri değil, bazı yakın çalışma arkadaşları dahi onun üyeliğini mahzurlu buluyorlardı. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'da, bu konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: *"Kongrenin sonunda, iki üç gün önce, diğer bir münakaşada, bahisolmağa başlamıştı. Bazı yakın arkadaşlarım, benim Heyet-i Temsiliye'ye girerek, açıkcası faaliyetimi, mahzurlu görüyorlardı. Açıklamaları şu noktada özetlenebilirler. Millî atılım ve faaliyetin, bütün anlamı ile Millet'te olduğunu, gerçekten Millî olduğunu göstermek lazımdır. Bu takdirde, girişimler, daha kuvvetli olur ve kimsenin, kötü yorumuna ve özellikle yabancıların olumsuz düşüncelerine, yer bırakmaz. Fakat tanınmış ve özellikle Merkezi Hükümet'e ve Halifelik makamına ve Saltanata karşı başkaldırmış vaziyete düşmüş, hüküm noktası teşkil eden benim gibi bir adamın, bütün bu Millî atımların başında bulunduğu görülürse, faaliyetin, millî gayelere dayanmaktan ziyade, özel emeller istihsaline yönelik düşünülmesine imkân olur. Bundan dolayı, Heyet-i Temsiliye, Vilayetler, Bağımsız Sancakların seçeceği kişiler olmalıdır. Ancak, bu suretle, millî bir kuvvet gösterebilir."*¹⁵ M. Kemal Paşa, her ne olursa olsun, ülkenin geleceğiyle ilgili olan bu kurulda yer almayı istemiştir. Ona göre kuruldaki görev almak istemesinin makamla hiçbir ilgisi yoktur, tek amacının ülkeye bağımsızlık kazandırmak olarak nitelendirmektedir. Böylece oluşturulan Heyet-i Temsiliye'nin üyelerinin isimleri ve hüviyetleri şöyledir:¹⁶

Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK)
Rauf (Orbay) Bey

Ordu Müfettişliği görevinden ayrılma
Eski Bahriye Nazırı (II. ve VIII. Dönemlerde Sivas, İstanbul, Kastamonu Mebusu

¹⁴ Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, s. 102.

¹⁵ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C. I, Ankara, 1997, s. 106.

¹⁶ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, İstanbul, 1973, s. 67.

* Süleyman Servet (Orkun) Bey Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçilmiştir. Sivas Kongresi kuruluş ve çalışmalarının, Erzurum Kongresince kabul olunan kararlara uygun düşmediği nedeniyle Sivas Kongresi'ne katılmamıştır.

Raif (Dinç) Efendi	Osmanlı Dönemi Mebusu Ayrıca II. VIII. Dönemlerde Erzurum ve Rize Mebusu
İzzet (Eyüpoğlu)Bey	Osmanlı Dönemi Mebusu (I. Dönem Trabzon Mebusu. Ankara'ya gelirken yolda eşkıyalar tarafından öldürülmüştür.)
Servet (Orkun) Bey*	Osmanlı Dönemi Mebusu, Eşrafta
Fevzi (Baysoy) Efendi	Erzurum'da Nakşibendî Dergâhı Postnişini (I.Dönem Erzincan Mebusu)
Bekir Sami (Kunduh) Bey	Eski Beyrut Valisi, Osmanlı Dönemi. I. Dönem-Tokat Mebusu
Sadullah (Eren)Efendi	Osmanlı Dönemi ve I. Dönem Bitlis Mebusu
Hacı Musa Bey	Aşiret (Mutki) Reisi

D.HEYET-İ TEMSİLİYE ÜYELERİNİN SEÇİMİ

Heyet-i Temsiliye üyelerinin nasıl seçileceği, Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nin 7. Maddesi'nin eki ile düzenlenmiştir.¹⁷ 7 Ağustos 335 (1919) Perşembe günü yapılan on üçüncü birleşimin birinci oturumunda Reis Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin seçimine başlanmasını istediği zaman, Gümüşhane Delegatesi Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey, seçimden evvel üç kişilik bir tasnif heyetinin belirlenmesini teklif etmiş ve bu teklif kabul olunmuştur.

Heyet-i Temsiliye, vilayetlerden ikişer olmak üzere seçildiğine göre bu "en çok" sayı üzerinden yapılan bir seçimdi ve dolayısıyla on altıyı bulması gerekiyordu. Nizamnameye göre, Kongre'ye yetişememiş olan Diyarbekir ve Elâziz Vilâyetleri ile Canik Sancağı'nda, Kongre'de aday gösterilmemiş Van Vilâyeti'nden üyelerin de Heyet-i Temsiliye'ye katılmaları gerekiyordu. Bunun için Heyet-i Temsiliye'ye söz konusu vilayetler dörder, Canik Sancağı da iki aday tespit edip bildirmeliydiler. Bununla birlikte Erzurum Kongresi Nizamnamesi'nde hiçbir değişiklik yapılmadan, cemiyetler kanununa uygun bir şekilde kuruluş beyannamesini ilgili makama sunabilmiştir.¹⁸ Kongre'nin sonuçları açısından en önemli kararı, gereğinde geçici bir hükümet olarak çalışacak bir idari

¹⁷ Atatürk, **Nutuk**, C. I, s. 83.

¹⁸ Akbulut, "Heyet-i Temsiliye Nasıl Teşekkül Etti", s. 55.

mekanizmanın kurulması idi. Heyet-i Temsiliye, 23 Temmuz 1919'dan 23 Nisan 1920'ye kadar olan Millî Mücadele Dönemi'nin uygulamaları için gerekli işlemleri yapan bir hükümet olmuştur.¹⁹

E. SİVAS KONGRESİ'NDE HEYET-İ TEMSİLİYE

Sivas Kongresi, hem Millî Mücadele hem de daha geniş çerçevede içinde 1919 yılı Eylül ayının en önemli olayıdır. Çünkü artık iki ay öncesine göre şartlar değişmişti. Mustafa Kemal Paşa, Ordu'dan ve III. Ordu Kıtaaat-ı Müfettişliği'nden istifa etmiş (8/9 Temmuz 1919), Türk Milletinin sivil bir bireyi olarak mücadelesine devam etmeye başlamıştı.²⁰ Artık, Ordu Müfettişi olarak değil sadece Erzurum Kongresi tarafından seçilmiş olan Heyet-i Temsiliye'nin başkanı sıfatıyla hareket ediyordu.²¹ Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919'da toplanarak gündeminde bulunan konuları görüşmeye başladı. Bunlar; Erzurum'da kabul edilen nizamname ve beyanname ile Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a gelmeden 25 kadar delegenin tarafından hazırlanan muhtıradaki bulunan konulardır. Kongre'de Heyet-i Temsiliye'nin yetkilerinin tespiti ve yeni üyelerin seçimi, askeri teşkilatlanma, manda meselesi, Meclis-i Mebusan'ın toplanması ve Anadolu'nun temsili önemli bir yer tutuyordu.²²

Sivas Kongresi, genel olarak Erzurum Kongresi kararlarını kabul etmiş ancak bunlarda, yurdun bütününe göz önünde tutmak açısından zorunlu görülen bazı değişiklikler yapmıştır. Erzurum'da alınan kararlar yalnız Doğu Anadolu Bölgesi'ni kapsıyordu. Cemiyetin adı başta olmak üzere bütün kararlar Anadolu ve Rumeli'yi de içine alacak şekilde değiştirildi. Cemiyetin adı *Anadolu ve Rumeli müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'ne dönüştürüldü. Heyet-i Temsiliye'ye ait madde de "*Heyet-i Temsiliye Şarkî Anadolu'nun heyet-i umumiyesini temsil eder*" cümlesi "*Heyet-i Temsiliye vatanın heyet-i umumiyesini temsil eder*" şeklinde değiştirildi.²³ Bunlar, Sivas Kongresi'nde doğu illerimizi temsil edeceklerdi. Ancak, bu üyelerden Hacı Musa Bey ile Eski Bitlis Milletvekili Sadullah (Eren) Efendi, ne Erzurum ne de Sivas Kongrelerine katılmışlar, Trabzonlu iki üye İzzet (Eyüpoğlu) ve Servet (Orkun) Beyler ise Sivas Kongresi'ne karşı olduklarından bu kongreye katılmamışlardır. Bu yüzden Sivas Kongresi'nde üye çoğunluğu sağlamak zorunluluğu ortaya çıkmış ve bir onuncu üye seçmek gerekmiştir. Samsun bölgesi temsilcisi Refet (Bele) Bey'in

¹⁹ Atatürk, *Nutuk*, I, s. 85.

²⁰ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918–1938)*, Ankara, 1983, s. 66.

²¹ Cemil Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, Ankara, 1989, s. 11.

²² Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 11.

²³ Uluç İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara, 1969, s. 120.

Heyet-i Temsiliye'ce onuncu üye seçilmesiyle Sivas'ta bulunanların sayısı beşe çıkarılarak çoğunluk sağlanabilmiş ve çalışmalar sürdürülebilmiştir. Eski Heyet-i Temsiliye bütün üyeleri ile olduğu gibi bırakıldı. Bunlara, tüzüğün verdiği yetkiye dayanılarak kongrenin seçimi ile temsilcileri bulunmayan bölgelerden altı üye daha katılarak kurulun üye sayısı on altıya çıkarıldı. Erzurum Kongresi'nin kurmuş olduğu *Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'nin Heyet-i Temsiliye'si hiç dokunulmadan kalıyor, yurdun öteki bölgelerinden seçilen yeni üyelerle gücü artırılıyor ve vatanın bütününe kapsayacak şekilde genişletilerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i Temsiliye'si haline dönüştürülüyordu. Böylece hem sayı hem de nitelik bakımından daha rahat çalışmak olanağı yaratılmış oluyordu.²⁴ Geçici Hükümet niteliğini taşıyan Heyet-i Temsiliye'nin, görevini daha iyi sürdürebilmesi düşünce ve kararı ile Heyet'in yalnız sayı bakımından değil gerekli yeteneklere sahip kişilerden oluşmasına da özen gösterilmiş ve bu düşünce ile kongrenin son oturumu olan 11 Eylül'deki toplantısında, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye üyeliği, on altı kişiye çıkarılmıştır.²⁵ Bu üyeler şunlardır:²⁶

1-Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa. 2-Hüseyn Rauf (Orbay) Bey: Eski Bahriye Nazırı, askerlikten ayrılma. 3-İzzet (Eyüpoğlu) Bey: Trabzon eski Mebuslarından, Sivas Kongresi'ne gelmemiştir. 4-Hoca Raif (Dinç) Efendi: II. Dönem Erzurum Mebusu. 5-Hacısalihzade Servet Orkun Bey: Trabzon eski Mebuslarından, Ne Erzurum ne de Sivas Kongresi'ne gelmemiştir. 6-Sadullah (Eren) Efendi: Bitlis eski Mebuslarından, ne Erzurum ne de Sivas Kongresi'ne katılmıştır. 7-Şeyh Hacı Fevzi (Baysoy) Efendi: Erzincan Nakşibendî Şeyhi. 8-Hacı Musa Bey: Mutki'de Aşiret Reisi. Ne Erzurum ne de Sivas Kongresi'ne katılmıştır. 9-Bekir Sami (Kunduh) Bey: Beyrut eski Valisi. I Dönem Tokat Mebusu. 10-Refet (Bele) Bey: III. Ordu Komutanlığı'ndan ayrılma. I. Dönem İstanbul Mebusu. (Heyet-i Temsiliye'ce seçilmiştir)

Sivas Kongresi'nce Seçilmiş Olanlar: 1-Kara Vasıf (Çınar) Bey: Gaziantep Delegesi. Kurmay Albaylıktan ayrılma. 2-Mazhar Müfit (Kansu) Bey: Hakkâri Delegesi. Eski Mutasarrıflardan. 3-Ömer Mümtaz (Tanbi) Bey: Ankara Eski Mebuslarından. 4-Hüsrev Sami (Kızıldoğan) Bey: Eskişehir Delegesi. Askerlikten ayrılma. 5-Hakkı Behiç (Bayıç) Bey: Denizli Delegesi. Eski Mutasarrıflardan 6-Ratipzade Mustafa (Soylu) Bey: Niğde Delegesi.

²⁴ Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, s. 9.

²⁵ Anıburnu, *Sivas Kongresi*, s. 87.

²⁶ Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, s. 9.

Sivas Kongresi sona erdikten sonra, davayı kamuoyuna basın yoluyla da yaymayı başlıca yapılacak işlerden sayan Mustafa Kemal Paşa, bir gazete çıkarılmasına karar vermiş ve gazetenin adı da 14 Eylül 1919'da Sivas'ta çıkarılan İrade-i Millîye olmuş, Kongre ve Heyet-i Temsiliye kararlarını yayımlamakta çok yararlı olmuştur. Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi'ni açılış nutku, kongrece padişaha çekilen telgraf ve millete hitaben bildirisi, Mustafa Kemal'in Havza'dan padişaha çektiği telgraf ve Kongre ile ilgili haberler çıkmıştır.²⁷ Bu konuda devam eden yazışmalardan bir sonuç elde edilemeyeceğini anlayan İstanbul Hükümeti, Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Amasya'ya gönderdi.²⁸ İstanbul Hükümeti'nin bir bakanını Heyet-i Temsiliye ile görüştürme girişimi, millî örgütün açıktan açığa tanınması demektir. Ekim başından itibaren Heyet-i Temsiliye ile Hükümet, anlaşma koşullarını karşılıklı olarak birbirlerine bildirmeye başladılar. Heyet-i Temsiliye'nin istekleri şunlardı:²⁹

1-Hükümet, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilen prensiplere saygılı olmalıdır.

2-Millî Meclis toplanıp fiili denetim başlayıncaya kadar hükümet, hiçbir resmi ve kesin taahhüde girişmemelidir.

3-Bariş konferansına atanacak olan delegeler Heyet-i Temsiliye'nin güvenebileceği kimselerden seçilmelidir.

4-Milletin tek vücut halinde sükûn içinde meşru haklarını savunmaya çalıştığını, memlekette asayişsizlik diye bir şey olmadığını, millî hareketin tamamıyla haklı ve meşru olduğunu, hükümet bir bildiri ile açıklamalıdır.

5-Hükümetin yayınlacağı bildiriye yayından önce görmeliyiz.

6-Konya Valisi Cemal, Elâzığ Valisi Ali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil Beyler ve bunlar gibi hareketleri kesinleşmiş ileri gelen memurlar mahkemeye verilerek cezalandırılmalıdır.

7-Trabzon Valisi Galip, Kastamonu eski Valileri İbrahim (Aktan) ve Ali Rıza Beyler, Ankara Valisi Muhittin (Ulunay) Paşa ve bunlar gibi millî harekete engel olan ve hayınlık eden valiler devlet hizmetinde bir daha bulunmamalıdır.

8-Eski Bakanlardan Ali Kemal (Kuneralp) ve Adil Beyler, Süleyman Şefik Paşa, Meclis açıldığında Yüce Divan'a verilmeli ve o zamana kadar bir yere kaçmalarına engel olunmalıdır.

²⁷ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi*, C. II, Ankara, 1973, s. 40-41.

²⁸ Arıburnu, *Sivas Kongresi*, s. 100; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara, 1970, s. 71.

²⁹ Arıburnu, *Sivas Kongresi*, s.100-102.

9-Posta-Telgraf Genel Müdürü, Refik Halit (Karay) Bey hemen tutuklanarak mahkemeye verilmelidir.

10-Gerek İstanbul'da, gerekse taşrada millî harekete katıldıkları veya bu eğilimde göründükleri için haklarında eski hükümet tarafından başlanılmış olan kovuşturma ve baskılar durdurulmalıdır.

11-Millî harekete yardım ettiklerinden dolayı işten çıkarılanlar memuriyetlerine iade olunmalıdır. Bu arada Reşit (Ronabar) Paşa Sivas Valiliğinde bırakılmalı, eski Bitlis Valisi Mazhar Müfit (Kansu) ve eski Van Valisi Haydar (Vaner) Beyler boş illere atanmalıdır.

12-Emniyet Genel Müdürlüğü'ne Tümen Komutanı Kemal (Kemalettin Sami Gökçe) Bey atanmalıdır.

13-Rütbeleri geri verilmek suretiyle görev verilen asker emeklileri derhal asıllarına dönüştürülmeli ve önemli askeri makamlar bilgili ellere bırakılmalıdır.

14-Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın yerine atanan Hamdi Paşa ve XII. Kolordu'ya atanan Sait Paşa asıllarına dönüştürülmelidir. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa hakkındaki azil kararı iptal edilerek tekrar XX. Kolordu Komutanlığı'na, istifaya mecbur edilen Albay Refet (Bele) Bey Konya'daki XII. Kolordu Komutanlığı'na atanmalıdır.

16-Galatalı Albay Şevket Bey'in ve Yusuf İzzet Paşa'nın, biri İstanbul Muhafızlığı'na, diğeri İstanbul'daki XXV. Kolordu Komutanlığı'na olmak üzere atamaları yapılmalıdır.

17-Genelkurmay Başkanlığına Cevat (Çobanlı) Paşa veya Fevzi (Çakmak) Paşa getirilmeli ve Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı'na da İsmet (İnönü) Bey atanmalıdır.

Görülebileceği üzere Heyet-i Temsiliye, İstanbul Hükümeti karşısında siyasal bir konum elde etme gücüne sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında değinilmesi gereken bir diğer husus Heyet-i Temsiliye'nin kurtuluş için mücadele eden milletin resmi ve tek temsilcisi olduğu gerçeğidir. Heyet, bu sıfatla, 20-22 Ekim tarihinde, Amasya görüşmelerinde İstanbul Hükümeti temsilcileri karşısında yer almış ve çeşitli konuları görüşerek karara bağlamıştır.³⁰ Amasya Görüşmesi ile Heyet-i Temsiliye, merkezi hükümet tarafından resmen tanınmış siyasi bir kuruluş haline gelmiştir.

F. HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN ANKARA'YA GELİŞİ

Ankara'nın Millî Kurtuluşun Merkezi olarak seçilmesinin sebebi, bu şehrin taşıdığı stratejik önemdir. Anadolu'nun her yanına uzanan telgraf

³⁰ Muzaffer Erendil, **Çok Yönlü Lider Atatürk**, Ankara, 1986. s. 99.

şebekesinin düğüm noktasında olması, askeri teşkilatlanma, demiryolu ile İstanbul'a ve batıdaki diğer şehirlerle irtibat kolaylığı Ankara'nın önemini artırıyordu.³¹ Mustafa Kemal Paşa Meclisin toplanacağı yer konusunda bir yandan İstanbul hükümeti ile haberleşirken diğer yandan da çeşitli araçlarla kamuoyu yoklaması yapıyordu.³²

Bu arada 27 Aralık 1919 Pazartesi günü Ankara, konuklarına kavuştu. O günün akşamı Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye azaları, Ziraat Mektebi'ne misafir edilmişlerdir. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal imzası ile "*Şimdilik Heyet-i Temsiliye Merkezi Ankara'dadır*" cümlesi ile biten bir bildiri yayınlanmıştır. Millî Mücadele'nin bundan böyle Ankara'dan yönetileceği askeri ve sivil yetkililerle ve bütün millete duyuruldu.³³

Üye Seçimi Hazırlıkları

Ankara'da Heyet-i Temsiliye'nin ele alacağı ilk ve en önemli konu İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın toplanma hazırlıkları idi. Millî kurtuluşun, Millet Meclisi'nin var olduğu bir düzen içinde yürütülmesi, davanın haklılığı ve meşru bir zemin üzerinde oturtulduğu fikrinin içte ve dışta benimsenmesini sağlayacaktı.³⁴ Meclis-i Mebusan'a üye seçimi konusundaki ilk karar Sivas Kongresi'nde alınmış, bu karar 18 Kasım 1919 tarihli talimat ve tamimle bütün ilgililere duyurulmuştu.³⁵ Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından 29 Aralık 1919'da Ankara'dan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri merkezlerine gönderilen bir telgrafla görüşme yeri olarak Ankara'nın seçildiği ve 5 Ocak 1920'den itibaren mebusların Ankara'ya ulaşmalarının beklendiği bildirildi.³⁶ Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya gelen mebuslarla görüşmüş ve onlardan mecliste *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu* adı altında bir grup kurlmalarını istemiştir. Bu grup, millî teşkilata ve millete dayanarak, her nerede olursa olsun milletin kutsal amaçlarını cesaretle dile getirecek ve savunacaktır.³⁷

Sivas'ta Heyet-i Temsiliye üyeleri ile komutanların birlikte aldıkları karara göre, Mustafa Kemal Paşa'nın, Erzurum'dan Meclis-i Mebusan azası olarak seçilmesine rağmen İstanbul'a gitmemesi ve Ankara'da Heyet-i Temsiliye'nin başında kalması, Sivas'tan seçilen H. Rauf Bey'in İstanbul'a giderek toplantıya katılması kararlaştırılmıştı. Fakat İstanbul

³¹ Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 64.

³² Atatürk, *Nutuk*, I, s. 271.

³³ Atatürk, *Nutuk*, I, s. 332-333.

³⁴ Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 64-65.

³⁵ Atatürk, *Nutuk*, I, s. 331-332.

³⁶ Atatürk, *Nutuk*, I, s. 337; Atatürk, *Nutuk*, C. III, s. 1167. vesika 214.

³⁷ Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 65.

Meclisinde “*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu*” diye bir grup kurulamadı.³⁸ Meclis-i Mebusan’a katılmış olan Heyet-i Temsiliye üyelerinden Rauf Bey, Bekir Sami, Kara Vasıf Beylerle İbrahim Süreyya, Cami (Baykut), Yunus *Nadi*, Adnan (Adivar) Beyler Felâh-ı Vatan Grubunu kurarak yönetim kurulunu oluşturmuşlardı. O günkü şartlar altında mecliste Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti grubunu kuramamışlardı. Bununla beraber, Felâh-ı Vatan Grubu, Misak-ı Millî’yi Meclise kabul ettirmiştir.³⁹

G. İSTANBUL HÜKÜMETİ İLE İLİŞKİLER

Amasya görüşmelerinden sonra, Heyet-i Temsiliye’nin, İstanbul Hükümeti ile ilişkilerinin düzelmeye başlaması, millî mücadelenin teşkilatlanması ve kuvvetlenmesi için yararlı olmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ve Harbiye Nazırı Cemal Paşa karşılıklı anlayış içinde hareket etmekteydiler. Bununla beraber, bazı konularda zaman zaman anlaşmazlıklara düşüldüğü de oluyordu. Bu anlaşmazlıklardan biri, bu dönemde, Harbiye Nazırı Cemal (Mersinli) Paşa’nın görev başında bulunan bazı genç komutanları, İstanbul’da geri hizmetlerde bulunan veya emekli bazı general ve subaylarla değiştirme girişiminde bulunması ile ortaya çıkmıştı.⁴⁰

Harbiye Nazırı Cemal Paşa, merkezde bulunan paşa rütbesindeki eski komutanları kolordu komutanlıklarına, albayları tümen komutanlıklarına, diğer bazı subayları da çeşitli görevlere tayin etmek istiyordu. İlk uygulama olarak da Harbiye Nezareti eski Müsteşarı Ahmet Fevzi Paşa’yı, Ali Fuat Paşa’nın yerine XX. Kolordu Komutanlığı’na ve Nurettin (Sakallı) Paşa’yı da Konya’da Albay Fahrettin Beyin yerine XII. Kolordu Komutanlığı’na tayin etmek istemişti.⁴¹ Böylece, I. Dünya Savaşı’nda tecrübe kazanmış birçok değerli subay komuta makamlarından uzaklaştırılmış yerlerine daha yaşlı, gelişmelere yabancı, hatta bir kısmı Anadolu’da oluşan Millî Mücadeleye inanmamış kimseler geçmiş olacaktı. Mustafa Kemal Paşa bir yandan değiştirilmesi istenen komutanlara görevlerini bırakmamalarını diğer yandan Cemal Paşa’ya değişikliklerin doğuracağı sakıncaları bildirerek Harbiye Nazırı’nın bu girişimini önledi.⁴²

³⁸ Atatürk, *Nutuk*, I, s. 360.

³⁹ Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıralarım*, s. 306.

⁴⁰ Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 71.

⁴¹ Atatürk, *Nutuk*, I, s. 346-347.

⁴² Atatürk, *Nutuk*, I, s. 346-350.

H.MECLİS-İ MEBUSAN'IN AÇILIŞI

Osmanlı Devleti'nin son meclisi olan Dördüncü Meclis-i Mebusan ilk toplantısını, 12 Ocak 1920 günü, İstanbul'da Fındıklı sarayındaki kendi binasında yaptı.⁴³ 22 Ocak 1920'de, 25 Mebusun daha Meclis'e katılması ile çoğunluk sağlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da kalmak şartı ile Meclis'e başkan olmayı ve Meclis'te bir Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kurulmasını istemişti. Ancak, Meclis'te başka bir grup oluştu. Rauf Bey'in başkanlığında kurulan Felah-ı Vatan Grubu, sarayın adamı olan Reşat Hikmet Beyi Meclis Başkanlığı'na seçmeye karar verdi.⁴⁴ Ancak Reşat Hikmet Bey, vefat edince yerine Celallettin Arif Bey seçilmiştir.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın en önemli başarısı Misak-ı Millî'nin kabulüdür. Misak-ı Millî bildirisi, Meclisin 28 Ocak 1920 tarihinde yaptığı gizli toplantıda "*Ahd-ı Millî*" adı ile kabul edilmiş, 17 Şubat 1920'de yapılan toplantı ile de yabancı parlamentolara ve basına duyurulmasına karar verilmiştir.⁴⁵ Yunanistan'ın kararı protesto etmesi İngilizleri harekete getirmiş, İngiltere Başbakanı Lloyd George ve Fransa Başbakanı Clemanceau, ABD Başkanı Thomas W. Wilson'un da muvafakatını alarak İstanbul'u işgale karar vermişlerdir.⁴⁶ İşgal ile ilgili ilk bilgiler telgrafçı Hamdi Efendi'nin 16 Mart 1920 günü, fırsat buldukça gönderdiği telgraflarla Heyet-i Temsiliye karargâhına ulaşmıştı.⁴⁷ İstanbul fiilen düşman işgali altına girmişti. Amaç, Türklere zorla barış şartlarını kabul ettirmektir. İşgal haberinin Ankara'da duyulması büyük bir heyecan yaratmıştı. Artık, yeni bir dönem başlıyordu. Mustafa Kemal Paşa Manastırlı Hamdi Efendi'nin verdiği bilgileri özet olarak bütün komutanlara ulaştırmıştı.⁴⁸ Mustafa Kemal, Türk Milletinin bu yeni işgal hareketi karşısındaki tepkisini yabancı ülkelere de yansıttı. Diğer bir emirle de Vali ve Komutanlardan aynı yerlere protesto telgrafları göndermelerini istemişti.⁴⁹ Aynı gün millete bir bildiri yayınlandı. İtilaf Devletleri'nin İstanbul'un işgaline kadar süren olumsuz girişimlerini özetleyerek, işgal ile yedi yüz yıllık Osmanlı Devleti'nin hayatına son verilmiş olduğunu; vatan ve istiklalimizi kurtarmak için mücadele etmemizin gerektiği bildirilmişti.⁵⁰

43 Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 125.

44 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1983, s. 145-146.

45 Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918–1938)*, s. 135.

46 Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 133.

47 Atatürk, *Nutuk*, I, s. 411-413.

48 Atatürk, *Nutuk*, I, s. 412.

49 Atatürk, *Nutuk*, I, s. 417-418.

50 Atatürk, *Nutuk*, I, s. 419-420.

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart 1920 günü yayınladığı telgraflarla da, hiç bir askeri ve sivil makamın İstanbul ile haberleşmemesini, Heyet-i Temsiliye ile irtibatı devam ettirmelerini, İstanbul'daki olağanüstü halin Anadolu'da Osmanlı kanunlarının uygulanmasına engel olmadığını, yasa dışı hiç bir işlem yapılmamasını istemiştir.⁵¹ İslam âlemine yayınladığı bir bildiri ile de İslamiyet'in mukaddes hilafetinin merkezi olan İstanbul'un işgal edildiği, bunun bütün İslam Âlemi için hakaret olduğunu, bütün Müslüman kardeşlerimizin manevi destekleri ile bize yardımcı olmasını istemişti.⁵²

Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'yi geçici bir hükümet olarak çalıştırmak ve yeni kurulacak devleti meşru ve yasal bir temele oturtmak için Ankara'da bir meclis toplamak kararında idi. Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin 16 Mart 1920'de başlayan ve 13 Nisan 1920'ye kadar süren olağanüstü dönemdeki çalışmalarını düzenlemek için birçok bildirimler yayınladı ve emirler verdi. İlk telgraflarından birinde artık askeri ve sivil bütün makamlar için tek mercinin, Heyet-i Temsiliye olduğunu bildirmiş. Heyet-i Temsiliye alınan tedbirlerle, İstanbul'un işgalinden iki gün sonra, "*adeta bağımsız bir devlet*" olmuştu. Bu devletin müstebit ve mutlak bir idare sayılmaması için millî hâkimiyet yetkisini kullanacak bir meclisin oluşturulması gerekti.⁵³

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'un işgalini öğrenir öğrenmez aldığı tedbirler arasında önemlisi, Ankara'da olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin toplanması kararı ve bunun uygulanması idi. Mustafa Kemal Paşa, bu kararını ve nasıl uygulanacağını kolordu komutanlarına 17 Mart 1920 tarihli genelge ile bildirdi. Telgrafta Ankara'da bir Kurucu Meclis (Meclis-i Müessesan) toplanacağı, üye seçileceklerin nitelikleri ve seçimin nasıl yapılacağı, üye seçileceklerin beş gün içinde Ankara'ya gönderilmesinin uygun görüldüğü, genelgenin diğer makamlara yayınlanmasından önce komutanların muvafakatlerinin beklendiği bildiriliyordu.⁵⁴

Komutanlarla makina başında yapılan ve iki gün süren haberleşme sonunda, Kurucu Meclis yerine "*olağanüstü yetkiye sahip bir meclis*" deyiminin kullanılması ve seçimin on beş gün içinde gerçekleştirilmesi uygun görülmüştü. Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak, bu bildiri ile Ankara'da olağanüstü yetkiye sahip bir meclisin toplanacağını, bunun için her livadan beşer üyenin seçilmesini, seçimde her

51 Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 153.

52 Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 154.

53 Tahsin Öztin, *Mustafa Kemal'den Atatürk'e*, İstanbul, 1981, s. 46-47.

54 Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919–23 Nisan 1920)*, s. 156.

parti, zümre ve cemiyetin aday gösterebileceği gibi, bireysel olarak da adaylığın konulabileceğini, seçimlerin gizli ve mutlak çoğunluk esasına göre yapılacağını, belirtmiştir. Ayrıca seçimlerin on beş gün içinde Ankara'da çoğunluk sağlanmış olarak toplanmayı gerçekleştirmek üzere yapılmasını istemişti. Bunun yanında Meclis-i Mebusan üyesi iken, Meclisin kapatılması üzerine Ankara'ya gelen mebusların da bu Meclisin üyesi sayılacağı, yeni seçimlerde Osmanlı seçim yasasına göre oy vermesi gereken ikinci seçmenler yanında sancak, il, idare ve belediye meclis-i üyeleriyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin idare heyetlerinin de oy verebilecekleri açıklanmıştır.⁵⁵

Heyet-i Temsiliye'nin bu dönemdeki etkili çalışmaları sayesinde Büyük Millet Meclisi açılmış ve hükümet (B.M.M. Hükümeti) kurulmuştur. Büyük Zafer'den sonra da "Türkiye Cumhuriyeti Devleti" kurulmuştur. Heyet-i Temsiliye'nin bu dönemdeki çalışmaları modern Cumhuriyetin temel taşı olmuştur. 23 Nisan 1920 günü, Millî Mücadelenin Heyet-i Temsiliye dönemi kapanmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile yeni bir dönem başlamıştır.

SONUÇ

Erzurum Kongresi'nde, millî sınırlar içinde vatanın bütünlüğü ve bölünmezliği, milletin her türlü yabancı işgal ve müdahaleye karşı birlik olarak kendini savunacağı, vatanın bağımsızlığını korumak için gerektiğinde kurulacak geçici bir hükümetin millî kongre tarafından seçilmesi, kongre toplantı halinde değilse bir temsil heyetinin bu görevi yapması, manda ve himayenin kabul edilemeyeceği, cihana ilan edilmişti. Erzurum'da kurulan Heyet-i Temsiliye incelediğimiz dönemdeki siyasi gelişmelerde karar mekanizması olarak görev yapan kuruluşun çekirdeğini oluşturmuştur. Sivas Kongresinde, Erzurum'da alınan kararlar kabul edilerek genelleştirilmişti. *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri* birleştirilerek Mondros Mütarekesi imza edildiği zamanki hudutlarımız esas kabul edildi. Bu kongrede Osmanlı Hükümeti'nin de millî iradeye dayanması gerektiği, aksi takdirde böyle bir hükümet heyetinin kararlarının kabul edilemeyeceği Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı ile milleti birleştiren bir hareketin yurdun geleceğine hâkim olmaya başladığı, alınan kararları yürütmek yetkisinin kongrece, Heyet-i Temsiliye'ye verilmesi kabul ve ilan edildi.

Sivas Kongresi dağıldıktan sonra Heyet-i Temsiliye Sivas'ta çalışmalarını devam ettirerek İstanbul Hükümeti'nin başa çıkamadığı çeşitli

⁵⁵ Atatürk, *Nutuk*, I, s. 421-422.

meselelere çare bulmaya başladı. Heyet-i Temsiliye, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya intikal etti. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya intikalinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar geçen olaylar İstiklal Savaşı'nın dikkatle incelemeye değer dönemleridir. Mustafa Kemal Paşa ve kendisine inanmış arkadaşları, milletin arzusuna tercüman olarak mücadeleye atılmışlardı, Bu mücadelede her şey bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ta kalması veyahut Ankara'ya gelmesi bile bir problem olmuştur.

Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ın batısında uygun bir yere intikalini gerektiren birçok sebep yanında, en önemli olanı, genel bir askeri kaide olarak başkomutanın buhranlı yere yakın olması gereği ve zorunluluğu idi. Bu hususta, Mustafa Kemal Paşa Nutuk'da *"Usul ve kaide şudur ki, vaziyeti umumiyeyi idare ve sevk mesuliyetini deruhte edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Ankara, bu şeraiti cami bir nokta idi"* demektedir. O tarihte büyük tehlike batıdan bekleniyordu. İzmir'e çıkan Yunan kuvvetleri, İç Anadolu'ya doğru ilerlemeye çalışıyordu. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da bazı vilayetler İtalyan ve Fransız işgali altında bulunuyordu. Pontus Rum devletini ihya etme hayali ile yaşayan Rum çeteleri Samsun ve havalisinde taşkınlıklarına devam etmekte idiler. Bu durum da Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ın batısında bir yere intikali gerekiyordu.

Ankara'nın stratejik konumu, İstanbul'a ve cephelere yakınlığı, demiryolu üzerinde oluşu, iyi bir telgraf şebekesi ile İstanbul ve Anadolu'nun her yeri ile muhabere kolaylığı sağlaması aranan ideal şartlara uyuyordu. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki faaliyetleri 27 Aralık 1919'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış tarihi olan 23 Nisan 1920'ye kadar olmak üzere yaklaşık dört ay sürmüştür. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali, bu süreyi adeta ikiye bölen önemli bir olaydır.

Birinci dönemin özelliği, İstanbul'da padişah, Ankara'da Heyet-i Temsiliye olmak üzere iki başlı bir yönetimin mevcut olması, milletin ve idarecilerin bir kısmının millî mücadelenin anlamını henüz kavramamış bulunmasıdır. İkinci dönemin özelliği ise, düşman işgali altına giren İstanbul idaresinin etkisinin kalmamış olması ve Heyet-i Temsiliye'nin gittikçe güçlenerek bütün milletin temsilcisi durumuna gelmesi ve memleketin kaderine tümü ile sahip çıkmasıdır. Bu dönemde, Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak memleketi idare etmiş ve gelecek için birçok karar alınmıştır. Son kertede Heyet-i Temsiliye, Anadolu'nun işgal edildiği günlerde meşru bir hükümet gibi sorumluluk almış, İstanbul Hükümeti üzerinde nüfuz alanını genişleterek Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin toplanmasında etkili olarak Misak-ı Millî adı

verilen kararların almasını sağlamış, İstanbul işgal edildikten sonra Ankara'da Meclis'in açılmasına kadar görev yapmıştır. 23 Nisan 1920'de Meclis açıldıktan görevini tamamlayarak yetki ve sorumluluğunu Büyük Millet Meclis'ine devretmiş önemli bir kuruldur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ARIBURNU, Kemal, Sivas Kongresi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, Nutuk, I-II-III, İstanbul, 1973.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, Heyet-i Temsiliye Kararları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.
- BIYIKLIOĞLU, Tefik, Atatürk Anadolu'da (1919-1921), I, Ankara, 1959.
- CEBESoy, Ali Fuat, Millî Mücadele Hatıraları, İstanbul, 1955.
- CEBESoy, Ali Fuad, Moskova Hatıraları, İstanbul, 1955.
- DURSUNOĞLU, Cevad, Millî Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946.
- DURU, Orhan, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, İstanbul, 1978.
- ERENDİL, Muzaffer, Çok Yönlü Lider Atatürk, Ankara, 1986.
- GOLOĞLU, Mahmut, Erzurum Kongresi, Ankara, 1968.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, Millî Mücadele Başlarken, Ankara, 1959.
- İĞDEMİR, Uluğ, Sivas Kongresi Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975.
- JAESCHKE, Gotthard, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970.
- KANSU, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
- KARABEKİR, Kâzım, İstiklâl Harbimizin Esasları, İstanbul, 1967.
- KARABEKİR, Kâzım, İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1988.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, Bütünü İle Erzurum Kongresi, T. C. Ziraat Bankası Yayını, I, Ankara, 1993.
- KOCATÜRK, Utkan, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.
- ORAL, Fuat Süreyya, Türk Basın Tarihi, II, Ankara, 1973.
- ÖZALP, Kâzım, Millî Mücadele Hatıraları, 1919-1922, I, Ankara, 1971
- ÖZGÜL, M. Cemil, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- ÖZTİN, Tahsin, Mustafa Kemal'den Atatürk'e, İstanbul, 1981.
- SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

Makale ve Dergiler

- AKBULUT, Dursun Ali, "Heyet-i Temsiliye Nasıl Teşekkül Etti", Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Ens. Dergisi, 1/4, 1990.
- Ahmet MUMCU, "Misak-ı Millî ve Anayasamız", Atatürk Araştırma Dergisi, I, Sayı:3, Ankara, 1985.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 15, Belge. 388.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 22, Belge 53-55.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 23, (Mart 1958), Belge No: 578.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 40.

